

জৈৱিক উপায়ে 'শ্ৰী' পদ্ধতি (SRI)

ধান আৰু ঘেঁহু খেতি কৰাৰ
হাতপুথি

TATA TRUSTS

SIR DORABJI TATA TRUST • SIR RATAN TATA TRUST • JAMSETJI TATA TRUST • N.R. TATA TRUST • J.R.D. TATA TRUST

টাটা ট্ৰাষ্টৰ অৰ্থ সাহায্যত
“শ্ৰীপদ্ধতি উন্নীতকৰণ” প্ৰকল্পৰ অধীনত এই হাতপুথি খন প্ৰকাশ
কৰি উলিয়াইছে “গ্ৰাম্য বিকাশ মঞ্চ”ই

‘শ্ৰী’ পদ্ধতি

‘শ্ৰী’ (SRI) পদ্ধতিৰে ধান খেতি (ধানৰ সবলীকৰণ পদ্ধতি)

আজিৰ পৰা কিছু বছৰ আগলৈকে ভবা হৈছিল যে পথাৰত পানী আৱদ্ধ হৈ নাথাকিলে ধান খেতি কৰিব নোৱাৰি। সেয়েহে অধিক বৰষুণ হোৱা ঠাইবোৰত ধান খেতি ভাল হয় বুলি ভবা হৈছিল। এতিয়া অতি কম পানীত (মাটি জীপাল অৱস্থা) ধান খেতি কৰিব পৰা পদ্ধতিটোৱে হৈছে ‘শ্ৰী’ পদ্ধতি। বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত বৰ্তমান ‘শ্ৰী’ পদ্ধতিটো খুব জনজাত হৈছে।

যিকোনো নতুন বস্তু বা প্ৰযুক্তি এটা উদ্ভাৱন কৰোতে ইয়াৰ লগত কোনোবা এজন বা এদল বিজ্ঞানী জড়িত হৈ থাকে। কিন্তু ‘শ্ৰী’ পদ্ধতি উদ্ভাৱন আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত কৃষকেহে মুখ্য ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। সেয়েহে প্ৰত্যেকজন কৃষকে ‘শ্ৰী’ পদ্ধতিৰ অন্তৰ্ভাগত থকা তাৎপৰ্য্যখিনি বুজিবলৈ যত্ন কৰিব লাগে। তেতিয়াহে কৃষকে স্থানীয় পৰিৱেশৰ লগত খাপ খুৱাই নিজৰ পেলনীয়া সম্পদৰাজিৰে কেচুসাৰ প্ৰস্তুত কৰি শ্ৰীপদ্ধতিত খেতি কৰি নিজৰ উন্নতি সাধন কৰিব পাৰিব। ধানৰ উৎপাদন বৃদ্ধি হ’বলৈ ধান গছৰ অন্তৰ্নিহিত শক্তিৰ বিকাশ হ’ব লাগিব। নিম্ন লিখিত চৰ্ত সমূহ প্ৰতিশ্ৰুত হ’লেহে ধানৰ উৎপাদন বৃদ্ধি হোৱা বুজাব।

এটা পুলিৰ পৰাই যথেষ্ট সংখ্যক পোখা মেলিব লাগিব অৰ্থাৎ গোছটো ডাঙৰ হ’ব লাগিব।

ধানৰ গোছটোত বেছি সংখ্যক ধানৰ ঠোক (সীহ) থকা পোখা থাকিব লাগিব।

ঠোকবোৰত ধানৰ সংখ্যা বেছি থাকিব লাগিব।

ধানৰ গুটিবোৰ নিৰোগী আৰু স্বাস্থ্যৱান হ’ব লাগিব।

ধান গছৰ শিপাবোৰ যথেষ্ট শক্তিশালী ভাৱে আৰু বেছিকৈ বাঢ়িব লাগিব।

‘শ্ৰী’ পদ্ধতিৰে ধান খেতি কৰিলে উপৰোক্ত আটাইকেইটা লক্ষ্য পূৰণ কৰাত সহায়ক হয়। এতিয়া আমি চাওঁ আহক ‘শ্ৰী’ পদ্ধতি কেনেকৈ সেই লক্ষ্য পূৰণ কৰি ধানৰ উৎপাদন বৃদ্ধি কৰিব পাৰি।

‘শ্ৰী’পদ্ধতিৰ বীজ নিৰ্বাচন আৰু শোধন প্ৰণালী : বীজৰ

সঠিক নিৰ্বাচনৰ বাবে এটা পাত্ৰ (বাল্টি)ত আধামানলৈ পানী ভৰাই তাত এটা হাঁহ কণী/আলু ডুৱাই দিয়ক। এতিয়া পাত্ৰটোত ইমান পৰিমানৰ নিমখ দিয়ক যে কণীটো উপঙি উঠে। পিছত কণীটো আতৰাই ধানৰ বীজ খিনি বাল্টিটোত

ভৰাই দিয়ক। পিছত দেখিব যিটো ৰোগীয়া ধান সেইটো ভাহি উঠিছে পতানবোৰৰ লগত, পিছত উপঙি উঠা বেয়া বীজবোৰ পেলাই দিয়ক, তলত থকা স্বাস্থ্যৱান ধানবোৰ ৰাখি পৰিস্কাৰ পানীৰে ধুই ২৪ ঘণ্টাৰ বাবে তিয়াই থওক। ২৪ ঘণ্টাৰ পিছত ধানবোৰ উঠাই মৰাপাটৰ বস্তাত থৈ ১০০ গ্ৰাম গো মূত্ৰ (১ কিলো বীজৰ বাবে) মিহলাই বস্তাটো মেৰিয়াই ২৪ ঘণ্টাৰ বাবে ছাঁত ৰাখি দিয়ক।

কঠীয়াতলী প্ৰস্তুতি : কঠীয়াতলীখন মূল পথাৰৰ ওচৰত হ’ব লাগে। তলীখন এক মিটাৰ বহল আৰু সুবিধাজনক দৈৰ্ঘ্যৰ হ’ব লাগে। তলীখন ওখ কৰি লবৰ বাবে চাৰিওফালৰ মাটি অকনমান উঠাই দি সমান কৰি লব লাগে। বৰষুণ বা অন্য কোনো কাৰণত মাটি খহি যাব নোৱাৰাকৈ কাঠ, বাঁহ, কলগছৰ ডোনা কঠীয়াতলীৰ চাৰিওফালে দিব লাগে উঠাই দিয়া মাটিখিনিৰ সমানকৈ। বীজ সিঁচা কঠীয়াতলীত শুকান মাটি, শুকান গোৱৰ, তুহ বা কাঠৰ গুৰি মিহলাই ২ ইঞ্চি ডাঠকৈ চতিয়াই দিব লাগে। পিছত ধানৰ বীজখিনি আনি কঠীয়াতলীত চতিয়াই দিব লাগে যাতে একেবাৰে ঘন নহয়। পিছত চালনি এখনেৰে গুৰি মাটি লৈ বীজবোৰৰ ওপৰত চতিয়াই দিব লাগে (চালি) যাতে বীজবোৰ সাধৰণ ভাৱে তল যায়। ৰ’দ বা বৰষুণৰ পৰা ৰক্ষা পাবৰ বাবে কঠীয়াতলীৰ ওপৰত অলপ ধানখেৰ পাতলকৈ চতিয়াই (টাঁকি) দিব লাগে। কঠীয়াতলীত যথেষ্ট পৰিমাণে গোবৰ সাৰ, পচন সাৰ দিয়া হয় কাৰণে ৰাসায়নিক সাৰৰ প্ৰয়োজন নাই। দিনত এবাৰ সাধৰণ ভাৱে পানী স্প্ৰে মেচিন/ধান খেৰৰ সহায়ত চতিয়াই দিব লাগে যাতে পানী দিওতে গাতৰ সৃষ্টি আৰু বোকা হৈ নাযায়। কঠীয়া সিঁচাৰ পৰা ১৪ দিনৰ ভিতৰত কঠীয়া মূল পথাৰত ৰোঁপন কৰিব লাগে।

মূল পথাৰত ৰোঁপন পদ্ধতি : মূল পথাৰখনৰ চাৰিওফালে আধাফুট বহল ৪/৬ ইঞ্চি দ’নলা খান্দিব লাগে যাতে ওপৰিঞ্চি পানী ওলাই যাব পাৰে। পিছত ১০ ইঞ্চি (২৫ছে.মি.X২৫ছে.মি.) দূৰত্ব বজাই বোকা কৰি লোৱা

মাটিত ১-২ ছে.মি. দকৈ ৰুব লাগে যাতে দুয়োফালৰ পৰা বন, বাত নিৰণি কৰিব পাৰি। ধানৰ কঠীয়া তোলাতে সায়খন হ'ব লাগে। যাতে ধানৰ বীজ আৰু গুৰি মাটিৰ সৈতে কঠীয়াৰ শিপা নিচিগাকৈ ঝোঁপন কৰিব পাৰি। কঠীয়া তোলাৰ আধাঘণ্টাৰ ভিতৰত বোৰ লাগে। যাতে কঠীয়া নষ্ট নহয়। ধান ঝোঁপনৰ পিছত মাটি জিপাল কৰি ৰাখিব লাগে। যেতিয়া পথাৰখনত চুলি সদৃশ ফাট মেলিব তেতিয়া পানী দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

বন-বাত নিয়ন্ত্ৰণ : মূল পথাৰখন বুৰাই থোৱা নহয় বাবে বন-বাত অধিক পৰিমাণে গজে, সেইকাৰণে বন-বাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো অতি জৰুৰী। কঠীয়া ঝোঁপনৰ ১৫ দিনৰ পিছত আৰু দহ দিনৰ মুৰে মুৰে কমেও তিনিবাৰ চক্ৰকোৰে (উইদাৰ)ৰে বন-বাত নিৰাব লাগে। উইদাৰেৰে বন-বাত নিৰোৱাৰ পিছত শিপাই বায়ু পোৱাৰ উপৰিও বন-বাত বোৰ পচি মাটিৰ লগত মিহলি হৈ জৈৱিক সাৰৰ সৃষ্টি কৰে বাবে উদ্ভিদৰ বাঢ়ন ক্ষমতা বৃদ্ধি পায়। এই পদ্ধতিত কোনো ৰাসায়নিক দ্ৰব্য ব্যৱহাৰ কৰি বন-বাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নালাগে। একেদৰা মাটিত ধান গছৰ লগত বন-বাত থাকিলে খাদ্যৰ কাৰণে প্ৰতিযোগিতা হয় বাবে ধানে প্ৰচুৰ খাদ্য সংগ্ৰহ কৰিব নোৱাৰে।

পানীৰ ব্যৱস্থাপনা : পৰম্পৰাগত পদ্ধতিত ধাননি পথাৰত পানী আৱদ্ধ হৈ থাকিবলৈ দিয়া হয়। ইয়াৰ ফলত ধানৰ শিপাই বায়ু নাপাই ধানৰ চূপবোৰ বাঢ়িব নোৱাৰে। দৰাচলতে মাটিত সদায় মাটিৰ কণিকা, বায়ু আৰু পানী সম পৰিমাণত থাকিব লাগে। যদিও বন্ধ পানীত ধান গছ জীয়াই থাকে, নিৰোগী তথা সবল ধান গছ পাবলৈ বন্ধ পানীৰ প্ৰয়োজন নাই। যদি মাটি দৰা মাজে মাজে ওপৰ অংশ পাতলকৈ শুকাবলৈ দি পানী যোগান ধৰা (Intermittent Drying and wetting) হয়, তেতিয়াহ'লে গছৰ শিপাই যথেষ্ট বায়ু পাই আৰু সুস্থ সবল ভাৱে বাঢ়িবলৈ লয়। এই পদ্ধতিত খেতি দৰা বুৰাই ৰখাৰ সলনি মাটি জীপাল কৰি ৰাখিবলৈ যিমান পৰিমাণৰ পানীৰ প্ৰয়োজন হয়, ঠিক সিমানখিনিহে পানী যোগান ধৰাত গুৰুত্ব দিয়া হয়।

জৈৱিক সাৰৰ প্ৰয়োগ : 'শ্ৰী' পদ্ধতিত ৰাসায়নিক সাৰৰ প্ৰয়োগৰ পৰিৱৰ্তে জৈৱিক সাৰ প্ৰয়োগত বেছি গুৰুত্ব দিয়া হয়। মাটি প্ৰস্তুত কৰা সময়তে যথেষ্ট পৰিমাণে জৈৱিক সাৰ প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। জৈৱিক সাৰ প্ৰয়োগৰ ফলত মাটিৰ, পানী ধৰি ৰাখিব পৰা ক্ষমতা বৃদ্ধি পায়। লগতে মাটিত থকা অনুজীৱ বোৰে জৈৱিক পদাৰ্থবোৰ ভাঙি পেলায়। খাদ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰি বংশ বৃদ্ধি কৰে আৰু গছৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় পোষক দ্ৰব্য যোগান ধৰে। জৈৱিক সাৰ প্ৰয়োগৰ ফলত মাটিৰ উৰ্বৰতা অটুত ৰাখি কৃষি দৰা কাৰ্যত বহনক্ষম (Sustainable) কৰি তোলে।

যিহেতু অত্যাধিক সাৰ আৰু কীটনাশক দ্ৰব্যৰ ব্যৱহাৰে মানৱ জাতিৰ ক্ষতি কৰিছে সেয়েহে কৃষক সকলে জৈৱ সাৰ, জৈৱ কীটনাশক ইত্যাদি সম্পৰ্কে জ্ঞান লোৱা উচিত। সেয়েহে কৃষক সকলে জৈৱ সাৰ, জৈৱ কীটনিয়ন্ত্ৰক কি ধৰণে প্ৰস্তুত কৰিব তাৰ এটি চমু আভাষ তলত দিয়া হল।

পচন সাৰ : গোৱৰ, পেলনীয়া জাৱৰ আৰু পাকঘৰৰ পেলনীয়া সামগ্ৰীখিনি পচি যি সাৰ হয় সেইখিনিয়ে হৈছে পচন সাৰ। পচন সাৰৰ গুণগত মান উন্নত কৰি ৰাখিবলৈ গাতত পচিবলৈ দিব লাগে। বৰষুণৰ পানীয়ে যাতে দমটো ধুৱাই লৈ যাব নোৱাৰে তাৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখিব লাগে। 'শ্ৰী' পদ্ধতিত পচন সাৰ বিঘাই প্ৰতি ১০০০-১৫০০ কিলোগ্ৰাম প্ৰয়োগ কৰিব লাগে।

কেচু সাৰ : পেলনীয়া জাৱৰ-জোখৰ, পাকঘৰৰ পেলনীয়া সামগ্ৰী, কলগছৰ গা-গছ বা মেটেকাৰ লগত গোৱৰ যোল তৈয়াৰ কৰি পচন প্ৰক্ৰিয়া ত্বৰান্বিত কৰি লৈ কেঁচু মেলি দি যি সাৰ প্ৰস্তুত কৰা হয় তাকে কেচু সাৰ বোলে। এনে ধৰণৰ সাৰত গছৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কেইবাবিধো পোষক দ্ৰব্য থাকে।

কেঁচু সাৰ বিঘাই প্ৰতি ৩০০-৪০০ কেজি প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিলে 'শ্ৰী' পদ্ধতিত আশানুৰূপ ফল পোৱা যাব।

সেউজ সাৰ : ধনচা, সোনগছ, তথা আন যিকোনো মাহ জাতীয় শস্য ছতিয়াই ফুল ফুলাৰ আগে কাটি পথাৰৰ মাটিত মিহলাই দিয়াকে সেউজ সাৰ প্ৰয়োগ কৰা বুলি কোৱা হয়। ইয়াৰ ব্যৱহাৰে মাটিৰ উৰ্বৰতা গুণ বৃদ্ধি কৰে। সেউজ সাৰৰ গছবোৰ মাটিত পচিবলৈ প্ৰায় ১০ দিন মানৰ প্ৰয়োজন হয়। গতিকে কৃষক সকলে কঠিয়া প্ৰস্তুত কৰা, মূল পথাৰ প্ৰস্তুত কৰা তথা সেউজ সাৰ মিহলোৱা কাৰ্য্যখিনিৰ বাবে সময় বিলাক নিজে নিজে ঠিক কৰি ল'ব।

জীৱানুসাৰ : আজিকালি বজাৰত কেইবাবিধো জীৱানুসাৰ পোৱা যায়। কিছু জীৱানুসাৰে মাটিত নাইট্ৰ'জেন ধৰি বখাত সহায় কৰে, কিছুমানে আকৌ মাটিত থকা ফছফৰাছ মৌল গছৰ বাবে গ্ৰহণ যোগ্য কৰি দিয়ে

বায়ুমণ্ডলত থকা নাইট্ৰ'জেন গেছ আৰু গছৰ গ্ৰহণযোগ্য

জীৱাণু সাৰ হ'ল এজোটোবেক্টাৰ, এজোস্পিৰিলাম, আদি। ফছফৰাছ মাটিৰ পৰা মুকলি কৰি দিয়া জীৱানুসাৰ হ'ল ফচফেটিকা বা ফচফেটা মাইন (Phosphate solubilising Bacteria -PSB)। এনেকুৱা ধৰণৰ জীৱানুসাৰ বিঘাই প্ৰতি ৫০০ গ্ৰাম প্ৰতি বিঘৰ ১৫-২০ কেজি মান পচন সাৰৰ লগত মিহলাই মাটি প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত প্ৰয়োগ কৰা হয়।

অমৃত পানী : 'শ্ৰী' পদ্ধতিত খেতি কৰিবলৈ এই বিধ দ্ৰব্য গছৰ বৃদ্ধি নিয়ন্ত্ৰণত (Growth Regulator) তথা প্ৰাথমিক পৰ্য্যায়ত ভেকুৰ জাতীয় বেমাৰ নিয়ন্ত্ৰক হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কৃষক সকলে ঘৰতে অমৃত পানী তৈয়াৰ কৰি লব পাৰে।

প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰী-

(ক) গো-মূত্ৰ - ১ লিটাৰ

(খ) গোৰৰ - ১ কেজি

(গ) বেচন - ২০০ গ্ৰাম

(ঘ) গুৰ বা লালি - ২০০ গ্ৰাম

প্ৰস্তুত প্ৰণালী : ওপৰোক্ত সামগ্ৰীখিনি এটা মাটিৰ কলহ বা প্লাষ্টিকৰ পাত্ৰত ভালদৰে মিহলাই চাৰি দিনৰ বাবে পচিবলৈ দিয়ক। সদায় পুৰা-গধূলি মিশ্ৰণটো লৰাই দিব। চাৰিদিনৰ পিছত চেকি উলিয়াই মিশ্ৰণ আৰু পানী ১:৯ অনুপাতত মিহলাই শস্য দৰাত চতিয়াওক। তৈয়াৰ হোৱা অমৃত পানী এসপ্তাহলৈকে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

জৈৱ কীট নিয়ন্ত্ৰক : সাধাৰণতে 'শ্ৰী' পদ্ধতিৰে ধান খেতি কৰিলে বেমাৰ আৰু কীট পতংগৰ আক্ৰমণ খুব কম দেখা যায়। কাৰণ আৰম্ভনিৰে পৰা ধান গছ বিলাকৰ শক্তি বৰ্দ্ধনত গুৰুত্ব দিয়া হয়। সেয়েহে ইহঁতৰ বেমাৰ আৰু কীট পতংগৰ আক্ৰমণ ওফোৰাই দিয়াৰ ক্ষমতা বেছি থাকে। তথাপিও পোক পতংগৰ পৰা হ'ব পৰা সম্ভাৱ্য ক্ষতি ৰোধ কৰিবলৈ প্ৰতিবেধক ব্যৱস্থা জৈৱিক উপায়ে লব পাৰি। এনে ধৰণৰ জৈৱ কীট নিয়ন্ত্ৰক দুবিধৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হ'ল-

নিমগুটিৰ ৰসৰ মিশ্ৰণ :

উপাদান- (ক) ৫ কেজি নিম গুটি (খ) ৫০ গ্ৰাম চাবোন বা চাৰ্ফ (গ) ৫ লিটাৰ পানী।

প্ৰস্তুত প্ৰণালী আৰু প্ৰয়োগ : নিমগুটিখিনি বাকলি গুচাই, খেতেলিয়াই বা গুৰি কৰি বহল পাত্ৰ এটাত পানীত এৰাতি ডুবাই ৰাখক। পিছদিনা চেকি লৈ চাৰ্ফ বা চাবোন খিনি মিহলাই দিয়ক। ইয়াৰ পিছত তাত আৰু ৫৫ লিটাৰ পানী যোগ দি ধাননি পথাৰত স্প্ৰে কৰক। এই মিশ্ৰণ খিনি এবিঘা মাটিৰ কাৰণে যথেষ্ট। শস্যৰ জীৱন কালত এনে ধৰণে ২-৩ বাৰ স্প্ৰে কৰিব।

নিমগুটিৰ সলনি কোৰাচ গছৰ গুটিও ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

জলকীয়া আৰু নহৰু মিশ্ৰণ :

উপাদান- (ক) ৩ কেজি কেচা জলকীয়া

(খ) ৫০০ গ্ৰাম নহৰু

(গ) ২০০ মিলি কেৰাচিন

(ঘ) ৫০ গ্ৰাম চাৰ্ফ বা চাবোন।

প্ৰস্তুত প্ৰণালী আৰু প্ৰয়োগ : জলকীয়াখিনি খেতেলিয়াই লৈ এটা পাত্ৰত ৫ লিটাৰ পানী লৈ এৰাতি তিয়াই ৰাখক। নহৰুখিনি বাকলি গুচাই খেতেলিয়াই আন এটা পাত্ৰত কেৰাচিনত তিয়াই থওক। পিছদিনা দুয়োটা মিশ্ৰণ চেকি লৈ মিহলি কৰি লৈ তাত ৫০ লিটাৰ পানী দিয়ক আৰু চাৰ্ফ বা চাবোনখিনি ভালদৰে মিহলাই দি শস্য পথাৰত স্প্ৰে কৰিব লাগে। মনত ৰাখিব এই বিলাক দ্ৰব্য তৈয়াৰ হোৱাৰ পিছতেই পথাৰত স্প্ৰে কৰিব লাগে।

‘শ্ৰী’পদ্ধতিত য়েঁহু খেতি....

এই সংক্ষিপ্ত গ্ৰন্থখনে কৃষক, গ্ৰাম্য প্ৰচাৰ কৰ্মী আৰু ক্ষুদ্ৰ কৃষক সকলক সীমিত সম্পদৰে উৎপাদন বঢ়োৱাত আৰু আৰ্থিক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰাত সামৰ্থ হ’ব বুলি আশা কৰা হ’ল।

য়েঁহু খেতিত ‘শ্ৰী’পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ :

য়েঁহু উৎপাদন পদ্ধতিত ব্যৱহাৰ যোগ্য মূল তত্ত্ব সমূহ।

(ক) বীজৰ নিম্ন হাৰ ৩ কে.জি. প্ৰতি বিঘাত।

(খ) বীজ সিঁচা আৰু বীজ বাঁচনি।

(গ) প্ৰতিটো বীজ সমান দূৰত্বত শাৰী শাৰীকৈ ৰোঁপন কৰিব লাগে আৰু প্ৰতিটো শাৰীৰ দূৰত্ব ৮ ইঞ্চি হ’ব লাগে।

(ঘ) য়েঁহু তলীখন যান্ত্ৰিক ভাৱে বা কোৰেৰে দুই তিনিবাৰ নিকাৰ লাগে। বাকী প্ৰক্ৰিয়াবোৰ গম খেতিতো অন্য শস্যৰ দৰে প্ৰয়োগ হয়। ‘শ্ৰী’ পদ্ধতিত প্ৰয়োগ কৰা খেতিৰ উৎপাদন প্ৰচলিত পদ্ধতিত কৰা খেতিতকৈ দুগুণ বেছি পোৱা যায়।

শ্ৰী’পদ্ধতিত কোনো নিৰ্দিষ্ট ধৰণৰ বীজ ব্যৱহাৰ কৰাৰ উপৰিও পুৰণা বীজৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ নতুন বীজ ব্যৱহাৰ কৰাটো উচিত লগতে বীজ সমূহ নিৰোগী হোৱাটো দৰকাৰ।

বীজ সিঁচাৰ হাৰ :

প্ৰতি বিঘাত ৩ কেজি, প্ৰতি একৰত ১০ কেজি আৰু প্ৰতি হেক্টৰত ২৩ কেজি বীজ প্ৰয়োজন হয়।

বীজ শোধন :

(ক) ৫ কেজি বীজ

(খ) ১০ লিটাৰ কুহুমীয়া পানী

(গ) ২ কেজি কেচুসাৰ

(ঘ) ২ কেজি গুৰ

(ঙ) ৩ লিটাৰ গো-মূত্ৰ

(চ) ১০০ গ্ৰাম চুন

বীজ সিঁচাৰ প্ৰক্ৰিয়া :

- বীজ খিনি ধুলি মাকতি আৰু শিল-গুৰি মুক্ত কৰিব লাগে।
- ৫০°- ৫৫° চেলচিয়াচ লৈ পানী গৰম কৰি বীজ খিনি তিয়াই দিব লাগে।
- পানীত উপঙি থকা বীজ আৰু অন্য সামগ্ৰী সমূহ পেলাই দিব লাগে।
- সেই তিয়াই থোৱা বীজখিনি ওপৰত উল্লেখ কৰা ধৰণে কেঁচু সাৰ, গুৰ আৰু গো- মূত্ৰ মিশ্ৰণ কৰি ৮ ঘণ্টা থৈ দিব লাগে।
- ভাল বীজখিনি পানীৰ পৰা ছানি লব আৰু বাকী মিশ্ৰণখিনি পেলাই দিব।
- উক্ত বীজখিনিত চুন মিহলাই ভিজা থলিয়াৰ বস্তাত ১২ ঘণ্টা পৰ্যন্ত গজালি নেমালালৈ ৰাখিব লাগে। এই ধৰণে বীজ গজালে শস্যৰ বৃদ্ধি ভাল হয়।

খেতি পথাৰ প্ৰস্তুতিকৰণ :

- খেতি পথাৰ প্ৰস্তুতিকৰণ, গম খেতিৰ প্ৰচলিত পদ্ধতিৰ দৰেই।
- ৬-৭ কুইন্টল গোৰৰ সাৰ বা ১৩-১৫ কেজি কেঁচু সাৰ প্ৰতি বিঘা ভূমিত প্ৰয়োগ কৰিব লাগে, কেৱল ৰাসায়নিক সাৰ প্ৰয়োগ কৰিলে মাটিৰ গুণাগুণ কমি যায়।
- যদি মাটিৰ আদ্ৰতা পৰিপূৰ্ণ নহয়, তেন্তে মাটি চহোৱাৰ আগত সহযোগী জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা লব লাগে।
- শিপাৰ সঠিক বৃদ্ধিৰ বাবে যথেষ্ট পৰিমাণে মাটিখিনি চহাব লাগে।

বীজ সিঁচাৰ প্ৰক্ৰিয়া :

- বীজ সিঁচাৰ আগতে মাটিৰ আদ্ৰতা সুনিশ্চিত কৰি লব, প্ৰয়োজন হ’লে জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা লব লাগে।
- এক বৰ্গ ভূমিত ১-১.৫ ইঞ্চি দকৈ নাঙল বা মাৰ্কাৰেৰে সাৰি কৰি লব আৰু প্ৰত্যেক শাৰীৰ মাজত ৮ ইঞ্চি দূৰত্ব ৰাখিব।
- সাৰিবোৰত ৮x৮ ইঞ্চি দূৰত্বত দুটাকৈ গজালি মেলা বীজ ৰব, তাৰ পিছত মাটিৰে ঢাকি দিব।
- একসপ্তাহ পিছত যদি কোনো জাগাত পুলি নোলায় সেই খালি ঠাইখিনিত আকৌ বীজ ৰোঁপন কৰিব।

বীজ সিঁচাৰ ১৫ দিন পিছত ল'বলগীয়া যত্ন :

● প্রথম জলসিঞ্চন ব্যৱস্থা বীজ ৰোৱাৰ ১৫ দিন পিছত ল'ব। যিহেতু ১৫ দিন পিছতহে শিপাৰ বিকাশ হয় সেইবাবে জলসিঞ্চনৰ প্ৰয়োজন হয়।

● ১৬ দিনৰ দিনা প্ৰতি বিঘাত ৬০-৭০ কেজি কেঁচু সাৰ প্ৰয়োগ কৰিব লাগে।

● ২৫ দিনৰ পিছত শস্যৰ বিকাশ হবলৈ ধৰে সেইবাবে বেছি পৰিমাণে আদ্ৰতা আৰু বেছি পোষণৰ প্ৰয়োজন হয় সেয়েহে দ্বিতীয়বাৰ জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

শ্ৰীপদ্ধতি পৰম্পৰাগত পদ্ধতি

● ২৮ দিনৰ দিনা উইদাৰ বা খস্তি প্ৰয়োগ কৰি সাৰিৰ মাজ খিনি নিকাই ল'ব। যান্ত্ৰিক ভাৱে নিকালে বিকাশ হয় আৰু শস্য খিনিয়ে মাটিৰ পৰা আদ্ৰতা আৰু পোষণ লবলৈ সক্ষম হয়।

৩৫ ৰ পৰা ৪০ দিনলৈ ল'বলগীয়া যত্ন

● যিহেতু এইখিনি সময়ত শস্যখিনি অধিক হাৰত বৃদ্ধি হয়, সেইবাবে খেতি পথাৰত তৃতীয় বাৰৰ বাবে জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

● তৃতীয়বাৰ জলসিঞ্চন দুই বা তিনি দিন পিছত সাৰিৰ মাজত অলাগতিয়াল উদ্ভিদ সমূহ উইদাৰেৰে নিকাই লব। ই শস্য অধিক হাৰত বৃদ্ধি হোৱাত সহায় কৰে।

শস্যৰ সঠিক বিকাশ আৰু ফল ধৰা সুনিশ্চিত কৰিবৰ বাবে বীজ সিঁচাৰ ৬০ তম্, ৮০ তম্ আৰু ১০০ তম্ দিনৰ দিনা খেতি পথাৰত জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা ল'ব লাগে। জলসিঞ্চনৰ সময়ত মাটি আৰু জলবায়ুৰ পৰিস্থিতি মন কৰি ল'ব। যদি ফুল আৰু ফল ধৰাৰ সময়ত জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা লোৱা নাযায় তেন্তে উৎপাদন প্ৰচন্দ হ্রাস হোৱা দেখা যায়। ফল আৰু ফুল ধৰাৰ সময়চোৱা শস্য খিনিৰ অতিকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়, এই সময়চোৱাত খেতিত পানীৰ অভাৱ হ'ব নালাগে।

'শ্ৰী'পদ্ধতিত উৎপাদন কিয় বেছি হয় ?

এইটো বুজিবলৈ হ'লে আমি শস্যৰ শিপা আৰু তাৰ ক্ৰিয়া বুজিব লাগিব।

● গজালি মেলাৰ পিছত প্ৰয়োজনীয় শিপা বিকাশিত হয়; ই মাটি, পানী আৰু পোষণ বিচাৰে যদিহে মাটিত আদ্ৰতা নাথাকে আৰু টান হয় শিপাৰ নিম্ন অভিমুখী হোৱাত বাধা জন্মে।

● বীজ ৰোৱাৰ ২০ দিনৰ পিছত শিপা সমূহ অনুভূমিক ভাৱে বিকশিত হ'ব ধৰে, যদি মাটিখিনি টান হয় তেন্তে শিপা সমূহ পানী আৰু পোষণ ল'বলৈ বিয়পি নোৱাৰে। সেই টান মাটিৰ বাবে শস্য মাটি ৰোৱা গুণটোক বন চাই গুণ বুলি কোৱা হয়।

● ২৮ দিনৰ দিনা উইদাৰ বা খস্তি প্ৰয়োগ কৰি সাৰিৰ মাজ খিনি নিকাই লব লাগে।

● এছ. আৰ.আই. পদ্ধতিত যান্ত্ৰিক ভাৱে নিকালে খেতি মাটি টিলা হয়, যিয়ে

অলাগতিয়াল উৎপাদনক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে আৰু শিপাৰ বৃদ্ধিৰ বাবে আদ্ৰতা আৰু পোষণ সু-নিশ্চিত কৰে। বীজ সিঁচাৰ প্ৰক্ৰিয়াটো শুদ্ধ হ'লে খেতি দৰা ৰোগৰ পৰা মুক্ত হয়। গো-মূত্ৰ এবিধ শক্তি শালি প্ৰাকৃতিক সাৰ, ইয়ে বীজ সমূহ পোষণ দিয়ে। স্বাভাৱিকতে বেছি দূৰত্বত বীজ সিঁচিলে প্ৰতি জোপা শস্যৰ বাবে পৰ্যাপ্ত পোহৰ, পানী আৰু পোষণ সুনিশ্চিত কৰে।

কৃতজ্ঞতা

এই পুস্তিকাখন প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহযোগিতা আগবঢ়োৱা গ্ৰাম্য বিকাশ মঞ্চৰ সঞ্চালক পৃথিভূষণ ডেকা সম্পাদক দিবাকৰ ডেকা, স্বেচ্ছাসেবক বিপুল কলিতা ৰোহিণী বৈশ্য আৰু কৃষি বিজ্ঞান কেন্দ্ৰ নলবাৰীৰ শস্য বিজ্ঞান বিশেষজ্ঞা শ্ৰী ৰঞ্জিতা বেজ বৰুৱালৈ

সুভাষ চন্দ্ৰ দাস, প্ৰকল্প পৰিচালক, গ্ৰাম্য বিকাশ মঞ্চ

গ্ৰাম্য বিকাশ মঞ্চ, বৰবৰী, নলবাৰী
যোগাযোগ নং - ০৩৬২৪-২৮৩৮৮৮, ৯৮৬৪৫-৩৭৬১০.
Email : gvmassam@gmail.com

টাটা ট্ৰাষ্টৰ অৰ্থ সাহায্যত গ্ৰাম্য বিকাশ মঞ্চৰ দ্বাৰা
ৰূপায়িত 'শ্ৰী' পদ্ধতি উন্নীতকৰণ
প্ৰকল্পৰ বিশেষ পুস্তিকা।